

ENRIC PRAT DE LA RIBA (1870-1917)

HOME DE PENSAMENT,
D'ACCIÓ I DE GOVERN

EDICIÓ A CURA DE JOAQUIM COLOMINAS FERRAN

*Accés versió
completa*

Diputació
Barcelona

Enric Prat de la Riba, home de pensament, home d'acció i home de govern, va ser el primer president de la Catalunya contemporània.

Quin va ser el seu projecte polític? Quines aportacions va fer al catalanisme polític? Per què es diu que va ser un dels pares d'aquest moviment? En què es basava la modernitat de l'instrument que va crear? Quin va ser l'esperit de la Mancomunitat?

Per respondre a aquestes preguntes, per aprofundir en aquesta triplicitat d'Enric Prat de la Riba com a persona de pensament, d'acció i de govern, la Diputació de Barcelona va organitzar un seminari en què van participar reconeguts historiadors experts en la figura de Prat de la Riba i en l'obra de govern de la Mancomunitat, de la qual va ser el primer president. Aquesta publicació recull les ponències d'aquell acte i és una contribució més de la Diputació de Barcelona a la commemoració del centenari de la seva mort.

President de la Diputació de Barcelona i, posteriorment, de la Mancomunitat de Catalunya, amb Prat de la Riba el país va recuperar la primera institució de caràcter nacional des de la derrota de 1714. Modesta en mitjans però molt ambiciosa en els seus objectius, la Mancomunitat es va proposar bastir unes estructures d'estat sòlides, amb voluntat de qualitat i de continuïtat, que han sobreviscut al convuls segle XX català.

**ENRIC PRAT DE LA RIBA
(1870-1917)**

HOME DE PENSAMENT,
D'ACCIÓ I DE GOVERN

EDICIÓ A CURA DE JOAQUIM COLOMINAS FERRAN

**Diputació
Barcelona**

Primera edició: febrer de 2019

© del text: els seus autors

© de l'edició: Diputació de Barcelona

Producció: Gabinet de Premsa i Comunicació
de la Diputació de Barcelona

Maquetació: Jordi Rodríguez Ramos

Correcció lingüística: L'Entrellat

Fotografia de la coberta: Enric Prat de la Riba, c. 1910-1915.
Arxiu Fotogràfic de Barcelona/Napoleón

ISBN: 978-84-9803-867-5

ÍNDEX

Presentació	
Mercè Conesa i Pagès i Marc Castells i Berzosa.....	5
Pròleg	
Joaquim Colominas Ferran.....	7
Primera part	
Antecedents de la Mancomunitat: Del final de l'Estat català (1714) a l'inici del segle XX	
Enric Pujol	16
Enric Prat de La Riba, home de pensament	
Albert Balcells	32
Prat de la Riba, home de govern: Especial referència a l'obra de la Mancomunitat de Catalunya	
Xavier Forcadell i Esteller	45
Enric Prat de la Riba, jove d'estat i aglutinador del sector intel·lectual i professional català	
Jordi Casassas Ymbert	57
La Catalunya mediàtica de la Mancomunitat: Imaginar, explicar i fer la realitat	
Francesc Canosa Farran	75

Segona part. Enric Prat de la Riba i la Mancomunitat de Catalunya,
cent anys després

Joan Lluís Pérez Francesch	92
Manuel Pérez Nespereira	94
Gemma Rubí	99
Vicenç Villatoro.....	104

PRESENTACIÓ

La Diputació de Barcelona va tenir un paper central en la commemoració, fa quatre anys, del centenari de la Mancomunitat de Catalunya, l'obra culminant d'Enric Prat de la Riba. No solament ens movia el fet que la Diputació actual sigui hereva d'alguna de les duradores creacions de la Mancomunitat, com ara la Xarxa de Biblioteques Municipals, continuadora de les Biblioteques Populars, sinó també el fet que, en realitat, a l'origen de la primera institució moderna d'autogovern del país hi havia hagut l'agrupació de les quatre diputacions, que recollia la força i l'impuls dels municipis, plenament compromesos amb la llibertat i el progrés que anhelava la societat catalana del principi del segle xx.

Per això, amb motiu del centenari de la mort de Prat de la Riba, commemorat l'any passat, vam organitzar un seminari dedicat a qui va ser, primer, president de la Diputació de Barcelona i, després, recolzant-se en gran part en l'estructura política d'aquesta institució, impulsor i primer president de la Mancomunitat de Catalunya. El seminari tenia l'ambició objectiu de copsar la polièdrica diversitat de la figura de Prat: activista de partit des de ben jove i, alhora, intel·lectual i home de reflexió, ideòleg i creador de pensament teòric, estadista —quan Catalunya tot just aspirava a començar a construir-se i a ser un estat— i, també, ferm impulsor de la llengua i la cultura catalanes des d'àmbits com eren el periodisme i els Jocs Florals.

Les intervencions recollides en aquest volum ajuden a fer més nítida la figura d'un Prat de la Riba que representa la Catalunya que es construeix des dels pobles i les ciutats, des de baix, des de la mobilització i el tre-

ball de la gent, de les dones i els homes que lluiten per millorar la societat conscients que poden i saben fer-ho, la Catalunya pionera i innovadora, la Catalunya solidària i integradora, la Catalunya de la cultura, la Catalunya que vol un creixement sostenible a la mesura de les persones i del paisatge.

Com a hereus i continuadors d'aquesta admirable tasca, tenim la responsabilitat de mantenir viva la rica i profunda lliçó de Prat de la Riba, la seva fructífera petja en la Catalunya del segle XXI, que malda per construir un país millor sobre la base de la modernitat, els drets humans, la democràcia i els drets civils i polítics.

MERCÈ CONESA I PAGÈS
Presidenta de la Diputació de Barcelona, 2015-2018

MARC CASTELLS I BERZOSA
President de la Diputació de Barcelona

PRÒLEG

Joaquim Colominas Ferran

Assessor en estudis i projectes de l'Àrea
de Presidència de la Diputació de Barcelona.

Professor associat de Ciència Política
a la Universitat de Barcelona

Aquest llibre, ENRIC PRAT DE LA RIBA (1870-1917): HOME DE PENSAMENT, D'ACCIÓ I DE GOVERN, recull les ponències del seminari amb el mateix nom que la Diputació de Barcelona va celebrar el 29 de novembre de 2017 en el marc dels actes que el Govern català va organitzar amb motiu del centenari de la mort del qui va ser president de la Diputació de Barcelona (1907-1914) i, posteriorment, primer president de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1917).

Enric Prat de la Riba va ser una de les figures principals del catalanisme polític. Se l'ha considerat, de fet, un dels dos pares d'aquest moviment. Certament, Prat de la Riba va ser un personatge d'una gran excepcionalitat perquè va reunir diferents aptituds que difícilment es donen en una mateixa persona. Va saber agermanar les capacitats d'intel·lectual i de polític; era al mateix temps persona de pensament i persona d'acció. Com a ideòleg i home de reflexió, va saber articular en un projecte polític el vague sentiment de catalanitat present en la societat catalana a finals del segle XIX. Com a líder polític, va fundar un partit i el va saber fer guanyador a les urnes. I de resultes d'aquesta victòria democràtica va presidir la institució que ell mateix va idear i impulsar, la Mancomunitat de Catalunya, després d'haver presidit la Diputació de Barcelona, institució de la qual va néixer l'anterior. I tot això ho va fer en un període molt breu de temps, limitat per la prematuritat de la seva mort, esdevinguda l'any 1917.

Més enllà de la concepció federalista preexistent, Prat de la Riba va aclarir conceptes polítics bàsics. Per a ell, calia superar la visió de Catalunya com a regió espanyola. Espanya era l'estat i no la nació. Catalunya era la

nació. «Vinc a parlar-vos de la pàtria catalana, que, petita o gran, és l'única pàtria nostra»; és difícil expressar amb més nitidesa un projecte polític tan ambiciós. La missió de Prat de la Riba era clara: construir la nació i enfortir-la. Per aconseguir-ho, calia disposar d'una institució política d'autogovern. I com que els nous temps exigien una democratització de la política, calia tenir un instrument, un partit propi, que a través d'una voluntat de conscienciació nacional fos guanyador a les urnes, requisit imprescindible per poder dirigir aquesta empresa política des de les institucions. En efecte, un programa de govern de l'envergadura del de Prat de la Riba, el de la modernització de Catalunya, s'havia de portar a terme des de les institucions polítiques; unes institucions que inicialment serien de caràcter local, les diputacions provincials, però que Prat sabia convertir en administracions nacionals. Certament, Prat va liderar el procés de transformació de les quatre diputacions provincials de Catalunya en una única institució, la Mancomunitat de Catalunya, la primera de caràcter nacional des de la derrota del 1714.

Naturalment, aquesta idea, aquest projecte polític, que s'acabaria concretant en la institució de la Mancomunitat i en la seva sòlida i elogiada obra de govern, no va néixer d'un dia per l'altre de forma espontània. Va ser conseqüència d'un llarg procés de transformacions que Catalunya va viure al llarg del segle XIX, un segle de lenta però continuada recuperació. I també va ser fruit de l'estratègia possibilista del catalanisme de la Lliga, el partit liderat per Prat de la Riba.

El professor Enric Pujol explica en el seu capítol quins van ser els precedents de la Mancomunitat de Catalunya, tant des del punt de vista econòmic, fent un repàs dels canvis que Catalunya va experimentar en l'agricultura, el comerç i, posteriorment, la indústria, com des de la vessant cultural, a partir del moviment de la Renaixença, en què es van assentar les bases per a la recuperació de la llengua i la cultura. Explica també com es va anar articulant l'aparició del catalanisme polític: com va passar de ser un indefinit sentiment de catalanitat existent en bona part de la societat catalana de finals del segle XIX a ser un moviment reivindicatiu i de queixa pel maltractament que Catalunya rebia de l'Estat espanyol, a través del Memorial de greuges de l'any 1885; com aquest moviment va esdevenir posteriorment un projecte en defensa dels interessos culturals, econòmics i polítics de Catalunya, en primer lloc a través de les Bases de Manresa, de 1892, en què es va dibuixar un ambiciós projecte de país per al segle que s'estava a punt d'estrenar, i com finalment

aquest projecte va triomfar en les eleccions de l'any 1901 i com això va significar la primera victòria electoral del catalanisme polític.

El professor Albert Balcells, catedràtic d'Història contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona i un dels màxims coneixedors de Prat de la Riba i de l'obra de la Mancomunitat de Catalunya, explica en el seu capítol aquesta primera faceta del nostre protagonista: la de l'home de pensament, la de l'intel·lectual. És el Prat estudiós, una persona amant de l'estudi, la investigació, la reflexió i la divulgació. Per arribar a materialitzar el projecte ideat, abans calia pensar-lo i escriure'l. És el primer àmbit en què va destacar el jove jurista i periodista Enric Prat de la Riba. Amb els seus articles publicats al diari *La Veu de Catalunya* Prat va anar construint un corpus ideològic que posteriorment concretaria i sintetitzaria en la seva obra de referència, *La nacionalitat catalana*. És el Prat ideòleg. Com dèiem, la idea-força d'aquesta obra era la de superar la visió de Catalunya com a simple regió espanyola: Catalunya era i és la nació; Espanya era només l'estat, no la nació. Amb Prat es va passar d'una mentalitat sucursalista —bé des del regionalisme, bé des del federalisme d'un estat uninacional— a un posicionament polític sobirà. Per tant, el catalanisme polític superava la idea de subordinació política i començava a entendre que Catalunya tenia entitat per si mateixa i no havia d'estar subordinada a cap altre actor polític. Catalunya era i és subjecte polític. Com diu Balcells, la proposta de Prat de la Riba era el de l'estat compost, «la nació catalana federada amb l'Espanya de matriu castellana per mitjà d'un pacte negociat».

El temps polític de Prat de la Riba, el de finals del segle XIX i començaments del XX, és un període en què els processos polítics es van democratitzant arreu d'Europa. El catalanisme polític, a part de ser un moviment reivindicatiu de la nació catalana, també ha estat un projecte de modernització, sempre atent als canvis liderats pels països europeus més avançats. És en aquest context que Prat va comprendre ràpidament el sentit del seu temps i va evolucionar cap a noves formes de democratització política; va entendre que calia deixar enrere el vot corporatiu i acceptar el sufragi universal —tot i que encara era només masculí; l'autèntic sufragi universal no arribaria fins dues dècades més tard, després de dures lluites socials. Així mateix, Prat, profundament religiós, va comprendre que calia avançar cap a formes de secularització política, cap a una desconfessionalització de la política, cap a una separació entre política i religió. Aquesta transformació dels plantejaments ideològics és la que va permetre

la modernització del catalanisme que va defensar la Lliga en la seva primera època, la liderada per Prat. En aquest sentit, Balcells és ben clar: «El Prat madur, el líder polític posterior [...] i home de govern que abandonà les reticències enfront de la democratització. [...] La conquesta de l'autonomia catalana depenia de la democratització. [...] Sense més llibertat individual no hi hauria llibertat nacional. La causa nacional catalana ha estat històricament inseparable de la causa de la democràcia».

Concretament, com comentàvem, Prat de la Riba considerava que per fer majoritari el seu projecte entre la societat catalana calia un instrument polític nou: era necessari disposar d'un partit polític propi. Havia de ser un partit que servís per fer arribar el seu missatge a la societat, un partit que fos un instrument de conscienciació nacional, un partit que permetés la participació política. Per aquest motiu, Prat va encapçalar el procés de fundació de la Lliga, una proposta política moderna i amb vocació de govern que havia de ser guanyadora a les urnes per tal de poder assolir el govern des de les institucions polítiques pròpies, per més febles que fossin. Ja se n'encarregaria ell, posteriorment, de fer-les créixer i enfortir-les.

El doctor Xavier Forcadell, coordinador general de la Diputació de Barcelona i expert en l'obra de Prat de la Riba, explica en el seu capítol quin va ser l'esperit de l'obra de govern de Prat de la Riba al capdavant de la Mancomunitat de Catalunya. Les següents paraules de Prat, en el seu darrer discurs d'investidura com a president de la nova institució, són ben significatives: «No hem fet la Mancomunitat per tenir una diputació més gran [...]. Tots volem per a Catalunya un cos d'estat, tots sentim que la dignitat de la voluntat popular catalana exigeix imperiosament més o menys accentuades formes d'estat». Era la voluntat de crear institucions culturals i polítiques sòlides, amb la idea que duressin en el temps, pensant en les properes generacions; unes institucions que servissin per construir una nació de primera categoria.

Així mateix, un dels altres trets de la intenció política de la Mancomunitat va ser la vocació de ser una institució nacional que cobrís el conjunt del territori de Catalunya. La creació d'una xarxa de biblioteques, de museus, de carreteres, de telèfons, etc., que fos capaç d'articular tot el país va ser un altre dels eixos prioritaris de l'obra de govern de Prat al capdavant de la institució. Forcadell destaca que aquell esperit de la Mancomunitat de fa més de cent anys va servir —i continua servint encara avui dia— de referent a la direcció de la Diputació de Barcelona per seguir construint una obra de govern sòlida al servei del benestar de les persones.

Per tenir èxit en una missió de tanta volada calia comptar amb les persones més ben preparades del país. La voluntat i la capacitat de governar envoltats d'intel·lectuals, de persones que s'havien guanyat un prestigi, va ser una altra de les virtuts del nostre protagonista. Què va fer Prat de la Riba per saber atraure per al seu projecte polític els millors intel·lectuals de cada àmbit i, superant les prioritats ideològiques personals, fer que posessin la seva intel·ligència al servei del projecte nacional? Com va aconseguir que persones de tendències ideològiques tan diferents com eren Josep Puig i Cadafalch, Antoni Rovira i Virgili, Rafael Campalans, Eugeni d'Ors, Josep Pijoan o Pompeu Fabra sabessin treballar plegats en una mateixa empresa? Quines qualitats tenia Prat per poder reunir uns intel·lectuals de tant talent i tant renom, políticament tan distints, i que tots acceptessin treballar sota la seva direcció? I també, quin va ser el paper que va tenir Joan Maragall, com a referent intel·lectual i moral, entre els «homenots» del modernisme i els del noucentisme? A aquests i a altres interrogants hi respon el professor Jordi Casassas, catedràtic d'Història contemporània de la Universitat de Barcelona, expert en la història cultural del nostre país i, juntament amb el professor Balcells, un dels màxims coneixedors de Prat de la Riba i de l'obra de govern de la Mancomunitat. D'altra banda, Casassas planteja dues preguntes importants: «Com va ser que el catalanisme va assolir amb pocs elements i en un ambient realment hostil convertir-se en un partit polític modern?» i «Com és que va saber concretar una governabilitat moderna en un espai tan mancat com el Mediterrani?». En la resposta a aquestes dues qüestions hi troba la mateixa persona: Enric Prat de la Riba, qui «va saber assenyalar el camí de la terra promesa», qui entenia el partit com «una eina i una esperança».

El professor Francesc Canosa, amb un ritme trepidant que atrapa el lector, en el seu capítol ens acompanya per l'apassionant Catalunya del tombant de segle, un país en ple procés de transformació, i ens descriu la modernitat del projecte polític de la Lliga. L'ideari del futur partit, que seria el primer partit polític catalanista majoritari a les urnes, va ser pensat prèviament en els mitjans de comunicació. El mateix va succeir amb la institució que es va crear per fer realitat aquest somni, la Mancomunitat de Catalunya: també va ser imaginada, pensada i escrita prèviament a la premsa. La Catalunya del futur, de fet, la que es proposaria a la ciutadania, també va seguir el mateix procés: primer les idees, després la realitat. L'ordre és aquest. És l'ordre guanyador. «Els mitjans imaginin i fan imaginar la realitat», diu Canosa. Prat i el seu entorn intel·lectual, abans

de crear el partit van crear *La Veu de Catalunya* (1899-1937). Amb el lema «Catalunya en un diari», Enric Prat de la Riba va esdevenir el primer director del periòdic.

Canosa també destaca que la Lliga va tenir la voluntat d'un grup multi-mèdia, com diríem en paraules actuals. De nou, posa de manifest la modernitat d'aquell projecte, que va segmentar públics amb la intenció de fer arribar el missatge polític amb la màxima eficàcia a diferents perfils de persones. Primerament hi havia *La Veu de Catalunya*, fundada el 1899: era el diari seriós, adreçat a un públic culte, que volia oferir informació i opinió del que succeïa a Catalunya, a la política espanyola i en l'àmbit internacional, amb un nombre important d'articles d'opinió que serviren per imaginar el futur que es volia construir. En segon terme, aparentment menys ambiciosa però no per això menys eficaç, hi havia la revista satírica *¡Cu-cut!*, fundada el 1902 i enfocada a un públic més ampli. En tercer lloc, per als més petits de casa, tenien la revista *En Patufet*, fundada el 1904. Més endavant, el 1913, es va crear la productora Barcinó-grafo, que tenia la voluntat de portar a la gran pantalla obres de cinema realitzades des d'una visió pròpia. Finalment, el 1922 va néixer la Fundació Bernat Metge, destinada al foment de l'estudi dels clàssics grecs i llatins, una obra del màxim nivell cultural que perseguia l'objectiu d'equiparar d'aquesta manera la cultura catalana amb les de més alt nivell d'Europa. En definitiva, cinc mitjans, cinc instruments, per a cinc perfils diferents, tots amb la mateixa intenció política.

En la segona part de la publicació, quatre destacats historiadors i analistes polítics, bons coneixedors de l'obra del nostre protagonista, responen a la pregunta de quin és el balanç que es pot fer de Prat de la Riba al capdavant de la Mancomunitat, cent anys després de la seva mort.

Amb un esforç de síntesi destacable, el professor Joan Lluís Pérez Francesch fa un resum del que considera que són les idees principals que van orientar l'obra de la Mancomunitat presidida per Prat de la Riba. Per la seva originalitat, destaquem especialment dos elements que van tenir una gran influència en aquest període d'institucionalització: per un costat, en l'àmbit català, com un fet positiu, el naixement d'un gran nombre d'entitats culturals, esportives i professionals que van enfortir la societat del país. Per l'altre, les dificultats per les quals passava, malauradament, el context internacional: la Primera Guerra Mundial, la Revolució Russa o l'ascens del feixisme.

L'historiador Manuel Pérez Nespereira respon a la pregunta partint d'una idea de pes en el pensament polític de Prat de la Riba: la nació ja hi era; el cos institucional, no. Després d'una introducció, fa aquesta contundent afirmació per valorar la seva obra de govern: «La generació de Prat de la Riba va aixecar les parets mestres del país, va superar la manca de competències amb fets consumats i va fer visibles als ciutadans catalans una nació física, nascuda de la materialització institucional de la nació històrica i cultural».

La doctora Gemma Rubí destaca l'evolució ideològica que va fer Prat de la Riba al llarg de la seva curta però intensa vida. Explica com, des d'uns posicionaments ideològics clarament conservadors, el jove Prat va anar evolucionant cap a la defensa de postulats oberts, propis del liberalisme polític del segle XIX, període en el qual es van anar fent les primeres passes cap a un sistema democràtic. I aquesta transformació i obertura la va defensar Prat en diferents àmbits: amb l'ampliació del dret al sufragi i el dret de vot; amb l'aparició dels partits polítics com a nous instruments de participació i socialització política, i en les relacions entre l'Església i l'Estat, que necessàriament havien de canviar. L'evolució política de Prat va anar de forma paral·lela al sentit dels nous temps, al pas de l'estat liberal vers els primers inicis de l'estat democràtic.

Clou aquesta segona part Vicenç Villatoro, qui remarca que «la gestació intel·lectual de la Mancomunitat, la seva institucionalització i la seva obra de govern són probablement una de les consecucions més reeixides del catalanisme». Tanmateix, amb l'esperit crític que el caracteritza, a banda dels elements de l'obra liderada per Prat de la Riba que van ser importants per al catalanisme polític —aleshores i també posteriorment—, Villatoro destaca també les seves febleses, que també en va tenir, especialment en l'etapa presidida per Puig i Cadafalch. Aquest darrer, però, serà objecte d'una propera publicació.

Amb aquest llibre hem volgut aportar més coneixement sobre Prat de la Riba, sobre les múltiples vessants d'un dels pares del catalanisme polític i sobre la seva fecunda obra de govern, amb la voluntat de fer aflorar tants i tants aspectes complementaris que van confluïr en aquell període tan crucial per a la trajectòria del país. Conèixer aquells fets ens permet comprendre millor la nostra història.

Per acabar aquesta introducció, volem reproduir el que pensem que és el millor elogi que s'ha fet a Prat de la Riba. El va fer Antoni Rovira i Virgili

en un article que va publicar l'endemà de la seva mort a *La Veu de Catalunya*, diari que havia dirigit durant tants anys el líder de la Lliga: «El Senyor Prat es va trobar una regió i ens va deixar una nació». Difícilment es pot expressar de manera més clara i sintètica l'acció política del president. Certament, sota el seu lideratge Catalunya va fer un pas de gegant en molt poc temps. Per aquest motiu considerem Enric Prat de la Riba el primer president de la Catalunya contemporània.

PRIMERA PART

ANTECEDENTS DE LA MANCOMUNITAT: DEL FINAL DE L'ESTAT CATALÀ (1714) A L'INICI DEL SEGLE XX

Enric Pujol

Professor del Departament d'Història
Moderna i Contemporània de la
Universitat Autònoma de Barcelona

La Mancomunitat de Catalunya fou la primera institució política autòctona de l'època contemporània capaç de tirar endavant una acció de govern amb vocació d'això, de govern propi. De fet, no hi havia hagut institucions polítiques pròpies des de principis del segle XVIII, quan Felip V de Borbó, triomfador de la Guerra de Successió a la Corona hispànica, anorrea *manu militari* les estructures d'estat existents fins aquell moment arreu dels territoris catalans; uns organismes que havien demostrat fins aleshores la seva puixança i vitalitat. No ha de sorprendre, doncs, que la Mancomunitat de Catalunya, per la seva intencionalitat política i per l'obra feta, fos vista com una via de recuperació de l'autogovern perdut i que modernament hagi estat definida com a un «estat regional».

Però quins foren els seus antecedents? A quina voluntat col·lectiva responia la seva creació i desenvolupament? La resposta és en la història mateixa del país, ja que l'aspiració a la recuperació d'un autogovern ha estat el motor polític de la Catalunya moderna i contemporània. No en va la festa nacional del Principat és l'onze de setembre, en record de la data de la caiguda de Barcelona davant les tropes francoespanyoles de Felip V, l'onze de setembre de 1714. Aquesta data commemorativa és sobretot un recordatori. De què? D'allò que tenim pendent de fer: la restitució d'unes estructures d'estat similars en ambició a aquelles, però naturalment adequades als nous temps.¹ Si el 1714 pot ser considerat com un enfonsament, la constitució de la Mancomunitat, dos-cents anys després, pot ser considerada com l'inici d'una represa institucional esperançadora.

1. Raquel CASTELLÀ i Isabel RUIZ (coord.), *300 onzes de setembre: 1714-2014*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya i Generalitat de Catalunya, 2014.

ANTECEDENTS MÉS REMOTS: EL SEGLE XVIII

El resultat adwers de la Guerra de Successió per als interessos catalans, que havien fet costat a l'arxiduc Carles, tingué un impacte enorme en el desenvolupament polític posterior. Ferran Soldevila parlà de «fi de l'Estat català autònom», cosa que segons ell impossibilità que Catalunya pogués «reprendre el desplegament de les seves antigues institucions i arribar a gaudir en els temps moderns, com Suïssa i Anglaterra, d'un règim democràtic, aixecat, per fidel evolució, damunt la seva forta organització medieval».² Calgué, doncs, partir de zero i fer foc nou.

La repressió desfermada després de la derrota és prou coneguda i no cal reportar-la ara i aquí.³ La duresa d'aquest constrenyiment al qual estigué sotmès el Principat explica les resistències contra aquella situació i els intents de capgirar les coses, aprofitant els canvis de conjuntura continentals. Ja el 1715 hi hagué un intent insurreccional que volia treure profit de les negociacions internacionals per al lliurament de Mallorca als borbònics. No fou fins a 1719, però, que es produí l'aixecament més important: els dels Carrasclets, també en una situació internacional favorable. La revolta, encapçalada per Pere Joan Barceló, *Carrasclet*, s'estengué per diferents comarques centrals del Principat després que el 1717 s'hagués constituït una quàdruple aliança (Gran Bretanya, França, Holanda i Àustria) contra Felip V pels intents del monarca de recuperar Sicília i Sardenya per als Borbons, que havien estat assignades pel tractat d'Utrecht a Àustria i Savoia. Tot i que l'extensió del conflicte fou territorialment limitat i que despertà l'animadversió de diferents sectors socials catalans —també d'hisendats i terratinents—, el control d'una important franja fronterera per part de les tropes de la quàdruple aliança, que anava de la Vall d'Aran a l'Alt Empordà, possibilità que s'arribés a proclamar la restauració de les institucions i llibertats catalanes. La renúncia de Felip V a la seva política d'expansió envers Sicília i Sardenya feu que es dissolgués la coalició i que Pere Joan Barceló acabés exiliant-se a Viena, on obtingué el grau de coronel.

Poc temps després, l'acord de pau de Viena de 1725, entre l'emperador Carles VI (l'arxiduc Carles) i Felip V, marcà una fita molt important, ja que el text estipulà el retorn dels exiliats, la restitució de propietats i juris-

2. Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1962, vol. 3, p. 1188.

3. Vegeu Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, 5a ed., Barcelona, Rafael Dalmau, 2013.

diccions i la ratificació de títols donats en temps de l'arxiduc. Per més que en la pràctica no suposà un veritable final a la repressió, sí que constituí un gran pas cap a l'estabilització política de la monarquia hispànica. Tanmateix, hi ha constància de resistències armades fins a 1736, com a mínim, per bé que marginals.

Durant tot aquest període, també hi hagué manifestos i escrits de protesta d'obert caràcter polític com ara *Via fora als adormits* (1734) o *Record de la Aliança fet al Sermo. Jordi-Augusto, rey de la Gran-Bretaña, ab una carta del Principat de Cataluña y ciutat de Barcelona* (1736), extensos i ben documentats, però escassament difosos. Així mateix, hi hagueren diferents textos de protesta suscitats per qüestions concretes, sobretot contra el nou impost del cadastre i de denúncia contra el mal govern municipal. El punt culminant d'aquest mena d'escrits fou l'anomenat Memorial de greuges de 1760, adreçat al rei d'Espanya, Carles III de Borbó. Les queixes i els problemes de la societat catalana hi són plantejats de tal manera que no qüestionen el règim, raó per la qual sembla que l'escrit partí de la mateixa estructura de poder borbònic del Principat.

Dels intents de retornar a la situació anterior a 1714 s'havia passat, més de cinquanta anys després, a plantejar els problemes i les queixes d'una manera assumible per a les mateixes autoritats del moment, cosa que era una manera d'acceptar-les. Aquesta és, si més no, la impressió que tenim fins fa poc. Però darrerament la historiografia actual no para de trobar mostres de la pervivència de protestes i resistències.

Vegem-ne una en el testimoni de Pedro de Lucuce, militar i matemàtic espanyol autor de *Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona*:

No se olvidaron los alborotos en el presente reynado [Carles III de Borbó] no obstante de ser favorecida esta Provincia, más que las restantes de España, singularmente en el comercio de América. El año de 1766 se hallaron en Barcelona muchos pasquines amenazando sublevarse estos naturales si no se les restituía su antigua libertad. Quejábanse del gobierno con insolencia, hasta fijar día para el alboroto, señalando por lugar de la asamblea la Rambla y el combento de San Agustín. Pero este mal se atajó por la providencias del marqués de la Mina, aumentando la guarnición con el regimiento de suizos de Dunan y el de Lusitania, dirigiendo la artillería de la plaza y castillos contra la ciudad y disponiendo

patrullas de ynfanteria y cavallería que a todas horas rondasen y observasen cualquier novedad.⁴

El gran canvi per a Catalunya en aquest segle XVIII no es produí, però, en l'esfera política, sinó en l'econòmica. Fou el període de grans transformacions en la producció agrària que posaren les bases per a la posterior revolució industrial. Una veritable revolució que convertí el Principat en «la petita Anglaterra», com la definí l'historiador Pierre Vilar, admirat pel fet que una nació sense estat fos capaç de dur a terme una gran evolució com aquella.⁵ Així, doncs, es pot dir que, com constatà Ferran Soldevila, «Catalunya, políticament enfonçada, nacionalment desfeta, serà alçapremada i refeta pel treball».⁶

També en l'àmbit cultural i intel·lectual trobem, en aquesta centúria, un moviment il·lustrat puixant que s'acosta en molts punts al model britànic (anglès i escocès), com remarcà en el seu moment Ernest Lluch. I en el si d'aquesta il·lustració ja hi trobem l'embrió d'un inequívoc sentiment de pertinença —«identitari», com en diríem ara—, fins i tot en aquells que assumeixen l'abandonament del català com a llengua de cultura. Així, trobem una explícita reivindicació del model de funcionament polític de l'antiga Corona d'Aragó en l'obra de Jaume Caresmar o la d'Antoni de Capmany. Aquest darrer, Capmany, vol que sigui el model polític catalanoaragonès el que s'apliqui al nou Estat espanyol, que es repensa a si mateix després de la Guerra Napoleònica. Tots dos autors són una mostra contundent de l'emergència d'una historiografia catalana moderna que precisament té els seus orígens, com ja apuntà Soldevila, en «el pacífic i aparentment eixorc segle XVIII».⁷

EL SEGLE XIX: UN DESVETLLAMENT EN TOTS ELS ÀMBITS

El segle XIX constituí un desvetllament en tots els sectors. Econòmicament es desenvolupà el procés industrialitzador. En l'esfera cultural i intel·lectual, emergí la Renaixença. I en política ja sorgí el catalanisme en

4. Citat a Enric PUJOL (ed.), *Antologia de memòries i dietaris personals catalans sobre la Guerra de Successió*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2014, p. 264.

5. Una breu síntesi d'aquesta represa econòmica, que inclou les principals conclusions de Vilar, la podeu trobar a Josep FONTANA, *La formació d'una identitat: Una història de Catalunya*, Vic, Eumo, 2014, p. 243-254.

6. Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya...*, p. 1208.

7. *Ibidem*, p. 1229.

les seves múltiples concrecions: particularisme, regionalisme, foralisme, federalisme, nacionalisme, autonomisme i, fins i tot, independentisme. Val a dir que tots aquests àmbits (l'econòmic, el cultural i ideològic i el polític) s'intercomunicaren estretament. Sense aprofundir en la qüestió, sí que cal remarcar, com a exemple substantiu, que el desenvolupament econòmic industrialitzador possibilità l'existència d'una societat complexa, amb greus conflictes socials, però oberta a nous corrents, idees i reivindicacions. És a dir, pogué emergir una societat civil àmplia capaç d'iniciatives ambicioses de tot ordre, tant en l'àmbit cultural com en el polític o en l'econòmic.

En el mateix inici de segle ja es produí un primer gran fet polític que constituí un gran trasbals: la Guerra Napoleònica. Fou un gran factor de canvi per un doble motiu. D'una banda, suposà la incorporació plena del Principat a l'Imperi napoleònic i, doncs, feu que deixés de pertànyer a la Corona espanyola. L'idioma català hi tingué un reconeixement oficial — per molt poc temps — i es bastí una administració amb gent del país, amb alguna figura molt destacada com Tomàs de Puig, cosa que fa que els afrancesats catalans fossin un fenomen ben diferent dels afrancesats espanyols vinculats a la cort de Josep I. Segons sembla, però, es tractava d'elits, mentre que el conjunt de la població del Principat mantingué una actitud de rebuig a la dominació napoleònica.

D'altra banda, trobem un canvi important en el si de les forces oposades a Napoleó, les quals, davant la situació de lluita existent, constituïren la Junta Superior del Principat, que n'assumí el govern. Des del punt de vista financer, la seva llibertat d'acció fou absoluta: establí i percebé impostos, encunyà moneda, s'oposà a les càrregues enormes del Govern central... I, des d'una perspectiva militar, arribà a aixecar fins a quatre exèrcits en quatre anys.⁸ No és estrany, doncs, que molts estudiosos hi hagin vist, en l'esmentada Junta, un dels precedents més clars d'un organisme polític que s'acostava a la noció més moderna d'autogovern, i també un clar exemple del que ara anomenariem «autoorganització popular». A la capçalera del seu òrgan de premsa, la *Gazeta de Catalunya*, hi havia, com ha recordat Jordi Roca, junt amb el lleó de la Corona castellana, un unicorn amb l'escut de la Corona catalanoaragonesa.⁹ La Junta fou dissolta al final de la guerra i substituïda per la Diputació provincial.

8. Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya...*, p. 1285.

9. Jordi ROCA, «La Renaixença, els processos de nacionalització i regionalització de la nació a debat», *Cercles*, núm. 20 (2017), p. 217.